

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola
Geopolitika és Fenntartható Fejlődés Program

MOZGA GÁBOR
Hasonlóságok és különbségek Köztes-Európa
geopolitikai stratégiáiban
DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISFÜZETE

Témavezető: Dr. Péti Márton

Budapest, 2026

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

1. A kutatási probléma és aktualitása

A doktori értekezés egy olyan európai térség geopolitikai helyzetét vizsgálja, amelyet a klasszikus geopolitikai elméletek a német, az orosz és a török hatalmi erőterek között helyeztek el, ugyanakkor amelynek napjainkban sincs egyetlen, általánosan elfogadott megnevezése és földrajzi definíciója. A Köztes-Európa kifejezés a hazai és nemzetközi szakirodalomban több, részben átfedő tartalmú régiókonceptió mellett jelenik meg. Ilyen a Mitteleuropa, a Zwischeneuropa, a Kelet-Közép-Európa, a Közép- és Kelet-Európa, az Intermarium vagy a különböző peremtérési és ütközőzónás értelmezések. A fogalmi pluralitás nem kizárólag terminológiai probléma: arra is utal, hogy a térség helyzete, kiterjedése és geopolitikai funkciója történetileg változó, és a különböző szereplők eltérő térbeli logikák mentén értelmezhetik.

A téma aktualitását a nemzetközi rendszer poszthidegháborús átalakulása és különösen az elmúlt másfél évtized biztonságpolitikai fordulatai adják. Kína globális gazdasági és politikai súlyának növekedése, az Övezet és Út Kezdeményezéshez kötődő geoökonómiai kapcsolatrendszerek, Oroszország 2014 utáni ukrajnai destabilizációs tevékenysége, majd a 2022-ben indított háború, továbbá a NATO és az Európai Unió keleti és délkeleti környezetének átalakulása egyaránt növelte a vizsgált térség stratégiai jelentőségét. A katonai elrettentés és védelem újbóli felértékelődése mellett az energiabiztonság, a kritikus infrastruktúra, a kiberbiztonság, az ellátási láncok, a migráció és a társadalmi reziliencia is a geopolitikai környezet meghatározó elemeivé vált.

Köztes-Európa országainak jelentős része ma már az Európai Unió és a NATO tagja, ezért klasszikus értelemben nem tekinthető egyszerűen a nyugati és keleti hatalmi erők közötti passzív ütközőzónának. Földrajzi köztessége ugyanakkor nem tűnt el. A térség az orosz-ukrán háború, a Balti-tenger és a Fekete-tenger biztonsági rendszere, a Nyugat-Balkán integrációs folyamatai, a török regionális jelenlét, valamint a német, európai és transzatlanti gazdasági-biztonsági kapcsolatok metszéspontjában helyezkedik el. E kettősség - a tartós földrajzi kitettség és a megváltozott intézményi beágyazottság - indokolja a köztes-európai geopolitikai helyzet jelenkori újrvizsgálatát.

A vizsgált térség jelentőségét az is növeli, hogy a poszthidegháborús időszakban a klasszikus köztes helyzet tartalma átalakult. A Szovjetunió felbomlását és a keleti blokk megszűnését követően a köztes-európai államok jelentős része fokozatosan az euroatlanti intézményrendszerbe integrálódott, miközben a térség keleti és délkeleti peremén továbbra is fennmaradtak konfliktuszónák, befagyott konfliktusok és eltérő geopolitikai orientációk. A 2022-ben eszkalálódó orosz-ukrán háború ezt a szerkezeti kettősséget különösen láthatóvá tette:

a régió egyszerre az Európai Unió és a NATO integrált része, illetve több olyan külső hatalmi, biztonsági és geoökonómiai nyomás metszéspontja, amely a keleti és délkeleti szomszédságból érkezik. Ez indokolja, hogy a térséget ne kizárólag történeti régióként, hanem változó funkciójú jelenkori geopolitikai térként is vizsgáljuk.

2. Kutatási előzmények és elméleti keret

A kutatás elméleti kiindulópontja multidiszciplináris. Nem egyetlen geopolitikai iskola kizárólagos alkalmazására épül, hanem a földrajzi tér és a politikai hatalom kapcsolatára vonatkozó, egymást kiegészítő megközelítéseket kapcsolja össze. A klasszikus geopolitika Ratzel és Kjellén munkásságán keresztül a tér, az állam és a hatalom összefüggéseire hívja fel a figyelmet; Mackinder és Spykman geostratégiai elméletei a kontinentális, peremtérési és stratégiai hozzáférési logikákat emelik ki; a katonaföldrajz a tér hadászati hasznosíthatóságát; a biztonságpolitikai szakirodalom a fenyegetések és a biztonság fogalmának bővülő tartalmát; a geoökonómia pedig a gazdasági eszközök és függőségek stratégiai alkalmazását helyezi előtérbe.

A disszertáció emellett felhasználja a nagystratégia és a kisállami stratégiai alkalmazkodás szakirodalmát, valamint a kritikai és neoklasszikus geopolitika szemléletét. A nagystratégia az állami célok és a rendelkezésre álló különböző erőforrások hosszú távú összehangolására irányítja a figyelmet, míg a kisállami irodalom a korlátozott erőforrásokkal rendelkező államok alkalmazkodási lehetőségeit - többek között a balancing, bandwagoning, hedging, shelter és niche diplomacy logikáit - mutatja be. A kritikai geopolitika arra világít rá, hogy a geopolitikai tér nem csupán objektív adottság, hanem politikai szövegekben és diskurzusokban is konstruálódik. Ez különösen fontossá teszi a hivatalos stratégiai dokumentumok vizsgálatát, mivel ezek az állami és intézményi szereplők nyilvánosan kommunikált térfelfogását és fenyegetésszerkezeit is megjelenítik.

A Köztes-Európa-hoz kapcsolódó történeti és geopolitikai szakirodalom széles körű. Penck Zwischeneuropa-fogalma, Naumann Mitteleuropa-koncepciója, Mackinder és Spykman stratégiai térelméletei, Halecki Kelet-Közép-Európa-értelmezése, a különböző Intermarium-koncepciók, valamint a későbbi civilizációs és neo-eurázsiai megközelítések eltérő módon, de visszatérően különleges pozíciót tulajdonítanak a német, orosz és török hatalmi terek közötti európai zónának. A hazai szakirodalomban Bibó, Romsics, Bernek és más szerzők munkái ugyancsak ráirányítják a figyelmet a térség kisállami tagoltságára, külső hatalmi kitettségére, valamint az együttműködési és kapcsolódási lehetőségeire.

A szakirodalmi áttekintés alapján a Köztes-Európa fogalom használatát ezért két szinten szükséges elkülöníteni. Az első az analitikai szint: ezen a térség a német, orosz és török hatalmi

erőterek közötti történeti és geopolitikai pozíció alapján önálló vizsgálati keretként értelmezhető. A második a szereplői szint, vagyis az, hogy maguk az érintett államok és külső hatalmak milyen térfogalmakkal írják le saját geopolitikai környezetüket. A disszertáció nem kíván univerzális vagy konszenzusos régiódefiníciót létrehozni. A kutatáshoz alkalmazott analitikus lehatárolás Finnországtól a Baltikumon, Közép-Európán és a Balkánon át Görögorszáig és Ciprusig húzódó, keleten Belaruszt és Ukrajnát is magában foglaló európai teret tekinti vizsgálati keretnek. E lehatárolás magyarázó erejét nem egy egységes regionális identitás, hanem a nagyobb geopolitikai erőterekhez való viszony, a történeti kitettség és a stratégiai lehetőségek, illetve korlátok adják.

3. A kutatási rés és a dolgozat tudományos célja

A téma jelentős történeti és geopolitikai szakirodalma ellenére kevésbé feltárt az a kérdés, hogy a térség államai és a geopolitikai környezetüket alakító külső szereplők jelenlegi hivatalos stratégiai dokumentumaikban milyen térbeli kategóriákon, fenyegetésképeken és prioritásokon keresztül értelmezik ugyanezt a teret. A korábbi kutatások jellemzően külön vizsgálják a régiókonceptiókat, a nagyhatalmi törekvéseket, az egyes országok kül- és biztonságpolitikai sajátosságait vagy az egyes alrégiók (pl. a Baltikum vagy a Balkán) problémáit. A disszertáció hozzáadott értéke e megközelítések összekapcsolása: a fogalmi-történeti térértelmezés után azonos szempontrendszerben hasonlítja össze a belső és a külső szereplők stratégiai dokumentumait.

A kutatás célja ezért két egymásra épülő feladat teljesítése. Egyrészt a releváns geopolitikai elméletek szintézise alapján olyan jelenkori analitikus lehatárolás kialakítása, amely a német, orosz és török geopolitikai erőterek közötti európai térség vizsgálatát teszi lehetővé. Másrészt annak feltárása, hogy e térség, annak résztérsegei, államai és meghatározó geopolitikai kihívásai milyen formában jelennek meg a releváns belső és külső szereplők hivatalos stratégiai dokumentumaiban. A kutatás nem egy univerzális és minden szereplő által elfogadandó régiófogalom megalkotására vállalkozik, hanem egy elemzési keretet hoz létre, majd empirikusan vizsgálja, hogy a szereplők saját térfelfogása mennyiben feleltethető meg ennek.

A kutatási rés ebből következően nem az egyes országok biztonságpolitikájának vagy a térség történeti geopolitikai helyzetének önmagában történő feltárásában azonosítható. A hozzáadott értéket az jelenti, hogy a történeti-fogalmi térértelmezést és a jelenlegi stratégiai dokumentumok elemzését egységes összehasonlító keretben kapcsolja össze. Így egyszerre válik vizsgálhatóvá, hogy a szakirodalom milyen köztes-európai térkonstrukciókat hozott létre, a külső geopolitikai szereplők milyen résztérsegeket és stratégiai irányokat tartanak fontosnak, illetve a térség államai hogyan érzékelik saját biztonsági környezetüket és egymáshoz fűződő

kapcsolataikat. A kutatás ezen keresztül a Köztes-Európa fogalom jelenkori empirikus tartalmát is vizsgálja.

4. Kutatási kérdések

(K1) Milyen fogalmak és geopolitikai értelmezések szolgáltak napjainkig a köztes-európai tér megnevezésére és földrajzi lehatárolására?

(K2) Milyen átfogó földrajzi térkonceptiók jelennek meg a régió országainak és a releváns külső geopolitikai szereplők vizsgált stratégiai dokumentumaiban?

(K3) Mely geopolitikai kockázatok és tendenciák határozzák meg a biztonsági helyzet alakulását, és ezek miként jelennek meg a vizsgált dokumentumokban?

(K4) Milyen geopolitikai percepciók, stratégiai célok és prioritások jellemzik Köztes-Európa államait, és ezek alapján milyen hasonlóságok és különbségek azonosíthatók az általuk megfogalmazott stratégiai válaszokban?

5. Hipotézisek

(H1) Köztes-Európa a térség markáns jellegzetességei ellenére nem alkot egységesen definiált geopolitikai régiót sem a vonatkozó szakirodalomban, sem a vizsgált stratégiai dokumentumokban; a térség értelmezése ehelyett egymással részben átfedő, eltérő földrajzi kiterjedésű és funkciójú térkonceptiókon keresztül jelenik meg.

(H2) A vizsgált köztes-európai államok dokumentumaiban a fenyegetéspancépció és a biztonságpolitikai prioritások a hasonló társadalmi-gazdasági struktúrák és történelmi fejlődési út ellenére területileg differenciált mintázatot mutatnak. E mintázatok a konfliktuszónákhoz, külső hatalmi centrumokhoz és stratégiai útvonalakhoz való földrajzi viszony, valamint az intézményi beágyazottság együttes figyelembevételével értelmezhetők.

(H3) A vizsgált köztes-európai államok stratégiai percepciói és válaszai nem egyetlen, a régió egészére jellemző mintázatba rendeződnek, hanem földrajzi és intézményi tényezők mentén értelmezhető, egymással részben átfedő alregionális stratégiai mintázatot alkotnak.

6. Elemzési szintek

A kutatás három, egymásra épülő elemzési szintet alkalmazott. Az első a köztes-európai tér fogalmi és földrajzi értelmezését vizsgálta: milyen elnevezések és geopolitikai koncepciók léteznek a szakirodalomban, illetve milyen átfogó vagy résztérségi kategóriák jelennek meg a stratégiai dokumentumokban. Ez a K1-K2 kutatási kérdésekhez és a H1 hipotézishez kapcsolódott.

A második elemzési szint a geopolitikai és biztonsági kihívásokat, valamint azok területi differenciáltságát vizsgálta. Arra kereste a választ, hogy a különböző fenyegetések milyen földrajzi mintázatba rendeződnek, és ezek hogyan kapcsolódnak a külső hatalmi erőterekhez, konfliktuszónákhoz, stratégiai útvonalakhoz, illetve az államok intézményi beágyazottságához. Ez a K3 és H2 empirikus vizsgálati szintje volt.

A harmadik szint a köztes-európai államok geopolitikai percepcióit, stratégiai céljait, prioritásait és válaszait hasonlította össze. A cél nem egyszerűen országpárok közötti hasonlóságok és különbségek felsorolása volt, hanem annak feltárása, hogy kirajzolódnak-e földrajzilag és intézményileg értelmezhető, részben átfedő stratégiai mintázatok. Ez a K4 kérdéshez és H3 hipotézishez kapcsolódott.

II. A felhasznált módszerek

1. A dokumentumelemzés alaplogikája

A dolgozat két fő módszertani pillért kapcsol össze: a szakirodalmi feltárást és a strukturált, összehasonlító dokumentumelemzést. A szakirodalmi feldolgozás feladata a vizsgált térség fogalmi és történeti lehatárolásainak, a kapcsolódó geopolitikai elméleteknek, valamint a kutatás értelmezési kategóriáinak rendszerezése volt. Erre épült az empirikus vizsgálat, amely a releváns állami és intézményi stratégiai dokumentumok nyilvánosan megfogalmazott biztonsági térfelfogását, fenyegetésképzéseket, partnerségi logikáit és stratégiai prioritásait hasonlította össze.

Az empirikus eljárás a dokumentumelemzés keretén belül kvalitatív tartalomelemzést alkalmazott, amelyet standardizált kulcsszavas keresés egészített ki. A kulcsszavas keresés nem önálló elemzési módszerként, hanem a kvalitatív vizsgálatot támogató kvantifikáló és összehasonlító eszközként szolgált. A nyers találatok nem minősítik automatikusan fontosabbnak az adott témát: minden előfordulás csak a közvetlen szöveggörnyezet vizsgálata után kerülhetett az elemzésbe. A számszerű adatok így az összehasonlíthatóságot és az átláthatóságot segítik, a jelentést pedig a kvalitatív értelmezés adja.

2. A vizsgált szereplők és dokumentumok kiválasztása

A szakirodalmi lehatárolás alapján a kutatás földrajzi kerete 24 köztes-európai államot foglal magában: Finnországot, Észtországot, Lettországot, Litvániát, Lengyelországot, Belaruszt, Csehországot, Szlovákiát, Magyarországot, Ukrajnát, Romániát, Moldovát, Szerbiát, Montenegrót, Horvátországot, Szlovéniát, Ausztriát, Bosznia-Hercegovinát, Albániát, Koszovót, Bulgáriát, Észak-Macedóniát, Görögországot és Ciprust. A vizsgálat a térség geopolitikai környezetét alakító külső szereplők közé sorolja az Amerikai Egyesült Államokat, az Egyesült Királyságot, Franciaországot, Németországot, Oroszországot, Törökországot és Kínát, valamint intézményi aktorként az Európai Uniót és a NATO-t.

A dokumentumok kiválasztásánál az aktualitás, az érvényesség, a nyilvános és angol nyelvű hozzáférhetőség, valamint a funkcionális összehasonlíthatóság volt a fő szempont. A stratégiai dokumentumok műfaja országonként eltérhet, ezért a kutatás nem a dokumentumcím formai azonosságához, hanem tartalmi funkciójához kötötte a bekerülést: olyan

nemzetbiztonsági, védelmi, katonai, külpolitikai vagy hasonló policy dokumentumokat és forrásanyagokat vizsgált, amelyek a szereplő nemzetközi környezetére, földrajzi orientációjára, biztonsági percepcióira, stratégiai prioritásaira vagy cselekvési céljaira vonatkozó hivatalos állításokat tartalmaznak.

A dokumentumlista fő lezárási időpontja 2024. december 31. volt. A kutatás arra törekedett, hogy minden szereplőnél az eddig az időpontig elérhető legfrissebb, érvényben lévő és a mintavételi feltételeknek megfelelő dokumentum kerüljön be. Két módszertanilag indokolt kivétel történt. Törökország esetében megfelelő egységes stratégia hiányában a Külügyminisztérium hivatalos honlapján közzétett tematikus külpolitikai anyagok együttese alkotta a forrásegységet. Kína esetében a megfelelő hivatalos dokumentum csak a minta lezárása után vált elérhetővé, ezért a 2026-ban publikált *More Just and Equitable Global Governance: China's Principles, Proposals and Actions* került bevonásra; emiatt a kínai eredmények időbeli aszimmetria mellett értelmezendők.

A 24 földrajzilag meghatározott belső szereplő közül hét esetben - Belarusz, Ukrajna, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Szlovénia, Görögország és Ciprus - nem volt azonosítható a mintavételi kritériumoknak megfelelő aktuális, nyilvános és angol nyelvű dokumentum. A tényleges empirikus minta így 17 belső szereplőt és 9 külső aktort, összesen 26 forrásegységet tartalmazott. Minden bevont szereplő esetében egy, összehasonlítható módon kiválasztott dokumentum vagy forrásegység alkotta a vizsgálat alapját.

A mintavétel tudatosan egy meghatározott időpontban rögzített dokumentumállományt vizsgált. A 2024. december 31-i fő lezárási időpont azért különösen releváns, mert a 2022 után elfogadott vagy hatályban lévő stratégiák már egy alapvetően megváltozott európai biztonsági környezet narratíváit tükrözik. Az országok stratégiaalkotási ciklusai azonban eltérnek, ezért nem volt reális valamennyi esetben azonos típusú és azonos évben elfogadott dokumentumot bevonni. A funkcionális összehasonlíthatóság ezért elsőbbséget kapott a formai azonossággal szemben. A kínai dokumentum 2026-os utólagos bevonása időbeli aszimmetriát eredményez, ezért az ebből származó megállapításokat a dolgozat korlátozottan hasonlítja össze a 2024-ben lezárt mintával. A módszertani döntés előnye ugyanakkor, hogy minden szereplő esetében egyértelműen azonosítható forrásanyag képezi az elemzés alapját.

3. Kódolás, kulcsszavas keresés és kvalitatív értékelés

A vizsgálati kategóriák a kutatási kérdésekből és a szakirodalmi feltárásból származtak. A térszemlélet elemzésének előre meghatározott angol kulcsszavai a Central Europe, Eastern Europe, Central and Eastern Europe, In-between-Europe, Balkan(s), Baltic(s), Carpathian Basin, Visegrad, Three Seas/3SI és Geography voltak. A kvalitatív vizsgálat során felmerülő új releváns kategóriák miatt a lista az Eurasia, Southeastern Europe és Western Balkans

kifejezésekkel egészült ki, majd ezeket valamennyi dokumentumban azonos módon visszaellenőrizte a kutatás.

A geopolitikai és biztonsági környezet elemzésénél a standardizált keresési kifejezések közé az Environment, Threat, Cooperation és Migration tartoztak. E kulcsszavak mellett a kvalitatív tartalomelemzés lehetővé tette olyan visszatérő, de nem feltétlenül az előre megadott szavakkal megfogalmazott témák azonosítását is, mint a klímaváltozás, biodiverzitás, élelmiszerbiztonság, világjárványok, befagyott konfliktusok, proxy háborúk, hibrid és kiberhadviselés, úrhadviselés, terrorizmus, honvédelmi kiadások, illegális migráció, pénzügyi instabilitás, társadalmi-gazdasági különbségek, illetve az etnikai és vallási kisebbségekhez kapcsolódó biztonsági kérdések.

A kódolási eljárás tudatos találat tisztítást alkalmazott. Nem kerültek a számszerű eredmények közé a borítón, tartalomjegyzékben, fejezet- és alfejezetcímekben, ábra- és táblázatcímekben, mellékletekben, bibliográfiai vagy forrásmegjelölésekben szereplő előfordulások. Egy gondolati egységen belül a puszta szóismétlést sem tekintette új találatnak a kutatás, ha az nem hordozott új tartalmi elemet. Új találatnak az a megjelenés számított, amely új szereplőt, földrajzi teret, fenyegetést, stratégiai funkciót, együttműködési formát vagy eltérő értékelést kapcsolt az adott fogalomhoz. A többértelmű kulcsszavakat csak akkor vette figyelembe a számszerű vizsgálat, ha a szöveggörnyezet egyértelműen igazolta a geopolitikai vagy biztonságpolitikai jelentést.

A kulcsszavas keresés és a kvalitatív tartalomelemzés egymást kiegészítő, de elkülönített műveletként működött. A számszerű találatok nem tekinthetők egy adott téma stratégiai fontosságának közvetlen mérőszámaként; szerepük az összehasonlíthatóság támogatása. Egy kifejezés gyakori előfordulása önmagában nem bizonyít nagyobb stratégiai súlyt, ezért minden releváns találat közvetlen szöveggörnyezetét is meg kellett vizsgálni. A többértelmű előfordulások csak akkor kerültek a kvantifikált adatok közé, ha geopolitikai vagy biztonságpolitikai jelentésük a kontextus alapján egyértelmű volt. Az előzetes kategóriarendszer ugyanakkor nem maradt teljesen zárt: ha a kvalitatív áttekintés során új, a kutatási kérdések szempontjából releváns térkategória jelent meg, annak jelenlétét valamennyi dokumentumban egységesen visszaellenőriztem. Így került a vizsgálatba például az Eurázsia, Délkelet-Európa és a Nyugat-Balkán önálló kategóriája.

4. Módszertani korlátok

A dokumentumelemzés nem a szereplők teljes, tényleges kül- és biztonságpolitikai magatartását, hanem a hivatalosan jóváhagyott és nyilvánosságnak szánt stratégiai narratívákat vizsgálja. A stratégiai szövegek politikailag szerkesztett és gyakran kompromisszumos dokumentumok; ezért nem tekinthetők a döntéshozók rejtett szándékainak vagy a jövőbeli

viselkedésnek pontos lenyomatának. Ugyanakkor alkalmasak az önértelmezés, a fenyegetésspercepció, a prioritások és a deklarált térfelfogás feltárására.

További korlát a dokumentumtípusok eltérése, a hét belső ország kiesése, a kínai forrás időbeli eltérése, illetve az, hogy szereplőnként csak egy dokumentum vagy forrás egység került az elemzésbe. Ez utóbbi miatt a kutatás nem vállalkozik teljes nemzeti nagysztratégiai rekonstruálására, amelyhez katonai, külpolitikai, gazdasági, energetikai és más szakpolitikai dokumentumok együttes vizsgálata lenne szükséges. Ugyanezért a kisállami alkalmazkodási kategóriák nem váltak önálló kódolási változókká: a balancing, hedging, shelter vagy más stratégiai magatartás megbízható azonosításához a deklarált dokumentumtartalom túl a tényleges állami döntések hosszabb időtávú vizsgálata is indokolt lenne.

III. Az értekezés tudományos eredményei

1. A hipotézisek összegző értékelése

- H1 megerősítést nyert. Sem a szakirodalomban, sem a vizsgált stratégiai dokumentumokban nem azonosítható egységes, konszenzusosan lehatárolt Köztes-Európa. A jelenlegi dokumentumokban maga a kifejezés sem jelenik meg; helyette egymást átfedő földrajzi, intézményi és funkcionális térkategóriák szervezik a stratégiai térfelfogást.
- H2 megerősítést nyert. A fenyegetésspercepciók és biztonságpolitikai prioritások területileg differenciáltak, és kapcsolatba hozhatók a konfliktuszónákhoz, külső hatalmi centrumokhoz és stratégiai útvonalakhoz való közelséggel. A földrajz hatása ugyanakkor nem determinisztikus, hanem intézményi, történeti, szövetségi és gazdasági tényezőkkel együtt érvényesül.
- H3 részleges megerősítést nyert. Három különösen markáns stratégiai összefüggés azonosítható a NATO Keleti szárnyának északi része, a Fekete-tenger tágabb térsége és a Nyugat-Balkán esetében, de ezek nem merev, egymást kizáró alrégiók. A mintázatok átfednek, és több állam egyszerre több kapcsolatrendszerhez kötődik.

2. Tudományos eredmények

A disszertáció fő eredményei az alábbiakban összegezhetők:

- 1. A kutatás egyik fő tudományos eredménye Köztes-Európa analitikus és szereplői értelmzési szintjének elkülönítése.** A szakirodalmi szintézis alapján Köztes-Európa önálló geopolitikai elemzési keretként indokolható, a dokumentumelemzés ugyanakkor kimutatta, hogy az érintett államok stratégiai térszemlélete nem egy közösen használt

köztes-európai régiófogalom, hanem több, egymást részben metsző regionális, intézményi és funkcionális térkategória mentén szerveződik.

2. **A kutatás egységes dokumentumelemzési rendszerben kapcsolja össze a térség államainak és a geopolitikai környezetüket alakító külső szereplők geopolitikai térszemléletét.** A kvalitatív tartalomelemzés és a standardizált kulcsszavas keresés együttes alkalmazása lehetővé tette, hogy ugyanazon elemzési szempontok alapján legyenek összehasonlíthatók a földrajzi térkonceptiók, a külső és belső szereplők megjelenése, illetve a geopolitikai és biztonsági környezetre vonatkozó percepciók. A vizsgálat empirikus újdonságát ezért nem önmagában az egyes dokumentumok elemzése, hanem azok egységes szempontrendszer szerinti összehasonlíthatóságának megteremtése jelenti. Ez lehetővé tette, hogy a korábban elsősorban különálló ország- vagy térségi esetekként vizsgálható geopolitikai problémák egy közös elemzési keretben váljanak összevethetővé.
3. **A dokumentumelemzés empirikusan alátámasztja, hogy a szakirodalomban értelmezhető Köztes-Európa nem jelenik meg önálló és közösen használt geopolitikai térkategóriaként a vizsgált szereplők hivatalos stratégiai dokumentumaiban.** A stratégiai térszemlélet ehelyett kisebb, funkcionális és részben intézményesült térségek mentén szerveződik. A Baltikum, a Fekete-tenger, a NATO Keleti szárnya és a Nyugat-Balkán azért válnak stratégiaiilag láthatóvá, mert konkrét biztonsági kihívásokhoz, katonai feladatokhoz, integrációs folyamatokhoz vagy együttműködési rendszerekhez kapcsolódnak. Ebből következően a kutatás egyik fontos elméleti eredménye, hogy Köztes-Európa jelenkori geopolitikai relevanciája nem egy egységes regionális identitás vagy közösen használt térfogalom meglétéből vezethető le. A kutatás a statikus régióértelmezés helyett a funkcionális térszemlélet alkalmazhatóságát támasztja alá.
4. **A kutatás kimutatja, hogy a köztes-európai államok jelenlegi geopolitikai helyzetének egyik legfontosabb meghatározó tényezője az euroatlanti intézményi beágyazottság és az Oroszországhoz fűződő biztonsági viszony együttes hatása.** A vizsgált stratégiai dokumentumok alapján a térség geopolitikai szerkezete jelentősen különbözik attól a történeti helyzettől, amikor Köztes-Európa elsősorban az egymással közvetlenül versengő német, orosz és török birodalmi erőterek között elhelyezkedő ütközőzónaként volt értelmezhető. A vizsgált államok jelentős része ma az Európai

Unió és a NATO intézményrendszerébe ágyazódik, ami alapvetően módosítja a klasszikus köztes helyzetet. Az Európai Unió és a NATO domináns jelenléte erős intézményi konvergenciát hoz létre a vizsgált államok jelentős részében, miközben Oroszország a legfontosabb negatív állami geopolitikai referenciapontként jelenik meg. Ez az általános szerkezet azonban területileg differenciált, és nem szünteti meg a régió belüli stratégiai különbségeket.

5. **A vizsgálat három markáns, de nem kizárólagos alregionális stratégiai mintázatot azonosít: a NATO Keleti szárnyának északi részéhez, a Fekete-tenger tágabb térségéhez és a Nyugat-Balkánhoz kapcsolódó stratégiai összefüggéseket.** A mintázatok azt mutatják, hogy a köztes-európai államok stratégiai percepcióinak hasonlóságai nem véletlenszerűek, hanem összefüggenek földrajzi helyzetükkel, intézményi beágyazottságukkal és közvetlen biztonsági környezetükkel. Ugyanakkor a térség középső államainak egy része több kapcsolatrendszer metszéspontjában helyezkedik el, ami kizárja a merev alregionális felosztást.
6. **A kutatás eredményei alapján a földrajzi helyzet és a stratégiai percepciók között kimutatható kapcsolat nem determinisztikus.** A konfliktuszónákhoz, külső hatalmi erőterekhez és stratégiai útvonalakhoz való földrajzi közelség befolyásolja a fenyegetésérzékelést és a stratégiai prioritásokat, e hatás azonban az intézményi beágyazottsággal, a szövetségi viszonyokkal, a történelmi tapasztalatokkal és a gazdasági függőségekkel kölcsönhatásban érvényesül.
7. **Az országok egymás stratégiai dokumentumaiban való megjelenésének vizsgálata alapján a köztes-európai kapcsolatrendszer nem egy általános regionális összetartozás mentén szerveződik.** A dokumentumszintű kapcsolatok sűrűségét elsősorban az ukrajnai háború, a közvetlen szomszédság, a regionális védelmi együttműködés, az integrációs folyamatok, illetve a területi, történelmi és nemzetpolitikai konfliktusok határozzák meg. A térség belső szerkezete ezért több, egymással párhuzamos és részben átfedő geopolitikai, biztonságpolitikai és intézményi kapcsolatrendszerből épül fel.
8. **A kutatás eredményei a biztonság fogalmának kiszélesedését is mutatják.** A katonai fenyegetések és a klasszikus katonai védelem újbóli felértékelődése mellett a stratégiai dokumentumok a gazdasági függőségeket, az energiaellátást, a kritikus infrastruktúrákat, a technológiai és kiberbiztonságot, az ellátási láncokat, a társadalmi rezilienciát, az illegális migrációt és az éghajlatváltozást is a geopolitikai környezet

szerves részeként kezelik. A térség stratégiai kitettsége ebből következően egyszerre katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai természetű. Köztes-Európa jelenkori geopolitikai kitettsége ezért nem vezethető vissza kizárólag a klasszikus katonaföldrajzi adottságokra.

Az 1-8. pontokban tett megállapítások egyben lehetőséget teremtenek Köztes-Európa olyan dinamikus és funkcionális geopolitikai értelmezésére, amely a térséget nem homogén és statikus régióként, hanem eltérő szerepű, egymáshoz kapcsolódó elemek rendszerében értelmezi. E szemlélet elméleti továbbgondolását jelenti a doktori dolgozat Diszkussziójában kidolgozott Kék Lándzsahegy-koncepció, amely a kutatás empirikus eredményeire épülő szerzői geopolitikai térmodellként értelmezhető.

IV. Főbb hivatkozások

- Baru, Sanjaya (2012): Geo-economics and Strategy. Survival, 54(3), 47-58. DOI: 10.1080/00396338.2012.690978.
- Berneke Ágnes (2010): Geopolitika és/vagy geoökonómia. A 21. század világgazdasági és világpolitikai folyamatainak összefüggései. Geopolitika a XXI. században, I. évf. 1. sz., 29-62.
- Berneke Ágnes (2018): Közép- és Kelet-Európa a 21. század geopolitikai/geoökonómiai stratégiáiban. A 20. század Nyugat és Kelet közötti ütközőzónájáról a 21. század eurázsiai hídteréséig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 200 p.
- Bibó István (1946): A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. Új Magyarország, Budapest, 116 p.
- Bowen, Glenn A. (2009): Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40. DOI: 10.3316/QRJ0902027.
- Brands, Hal (2014): What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush. Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Brzezinski, Zbigniew (1997): The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. Basic Books, New York, 223 p.
- Buzan, Barry - Wæver, Ole - de Wilde, Jaap (1998): Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner, London.
- Cohen, Saul B. (2009): Geopolitics: The Geography of International Relations. Rowman & Littlefield, New York.
- Halecki, Oskar (1962): The Limits and Divisions of European History. University of Notre Dame Press, Notre Dame, 242 p.
- Huntington, Samuel P. (1996): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster, New York.

- Kaplan, Robert D. (2012): *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. Random House, New York, 448 p.
- Khanna, Parag (2017): *Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése*. HVG Könyvek, Budapest.
- Kissinger, Henry (1996): *Diplomácia*. Panem-Grafo, Budapest, 956 p.
- Kitsikis, Dimitri (2002): Une vision géopolitique: la Région intermédiaire. *Relations internationales*, 109, 99-116.
- Kjellén, Rudolf (1916): *Staten som livsform*. Stockholm.
- Luttwak, Edward N. (1990): *From Geopolitics to Geo-Economics. Logic of Conflict, Grammar of Commerce*. The National Interest, Summer 1990.
- Mackinder, Halford J. (1904): *The Geographical Pivot of History*. In: *Democratic Ideals and Reality*. National Defence University Press, Washington, DC, 1996, 175-194.
- Mahan, Alfred Thayer (1890): *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*.
- Magocsi, Paul Robert (1993): *Historical Atlas of East Central Europe*. University of Washington Press, Seattle-London, 218 p.
- Mayring, Philipp (2000): Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20. DOI: 10.17169/fqs-1.2.1089.
- Naumann, Friedrich (1915): *Mitteleuropa*. Georg Reimer, Berlin, 299 p.
- Ó Tuathail, Gearóid - Agnew, John (1992): Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy. *Political Geography*, 11(2), 190-204.
- Panke, Diana (2010): Small states in the European Union: structural disadvantages in EU policy-making and counter-strategies. *Journal of European Public Policy*, 17(6), 799-817. DOI: 10.1080/13501763.2010.486980.
- Penck, Albrecht (1915): Politisch-geographische Lehren des Krieges. *Meereskunde*, 9, 24-40.
- Ratzel, Friedrich (1897): *Politische Geographie*. R. Oldenbourg, München und Leipzig, 715 p.
- Romsics Ignác (2016): Közép- és/vagy Kelet-Európa? Egy definíciós vita, és ami mögötte van. *Korunk*, 27(7), 74-89.
- Scholvin, Sören - Wigell, Mikael (2018): Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice. *Comparative Strategy*, 37(1), 73-84. DOI: 10.1080/01495933.2018.1419729.
- Silove, Nina (2018): Beyond the Buzzword: The Three Meanings of "Grand Strategy". *Security Studies*, 27(1), 27-57. DOI: 10.1080/09636412.2017.1360073.
- Sinnhuber, Karl A. (1954): *Central Europe: Mitteleuropa: Europe Centrale: An Analysis of a Geographical Term*. Transactions and Papers (Institute of British Geographers), 20, 15-39.
- Spykman, Nicholas J. (1944): *The Geography of the Peace*. Harcourt, Brace and Company, New York, 66 p.
- Thorhallsson, Baldur (2011): Domestic Buffer Versus External Shelter: Viability of Small States in the New Globalised Economy. *European Political Science*, 10, 324-336.

V. A témakörrel kapcsolatos saját és társszerzős publikációk jegyzéke

- Béres Bence - Mozga Gábor - Péti Márton - Gossler Judit (2017): Az Európai Unió és a magországainak változatos viszonyulása az Új Selyemúthoz és az új kínai gazdasági szerepekhez. In: Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet, Budapest, 65-92. ISBN: 978-963-503-656-1.
- Péti Márton - Mozga Gábor (2019): A Kárpát-medencei külhoni magyar fejlesztési tervdokumentumok gazdaságfejlesztési és nemzetstratégiai üzenetei. In: Gál Zoltán - Ricz András (szerk.): A környezet és a határok kutatója - Tiszteletkötet Nagy Imre 65. születésnapja alkalmából. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 137-156.
- Péti Márton - Mozga Gábor (2020): A Kárpát-medencei külhoni magyar lakta térségek egyes társadalmi-gazdasági pozíciói. In: Magyarok a Kárpát-medencében 4.: régmúlt és jelen, 27, 15-29.
- Péti Márton - Mozga Gábor (2023): Nemzeti és etnikai kisebbségi közösségek mint az európai fejlesztéspolitika tényezői és erőforrásai. Kisebbségi Szemle, 8(2), 7-40.
- Péti Márton - Mozga Gábor (2023): Problem of Potential? Native Ethnic Minority Communities in Development and Spatial Policies. Hungarian Journal of Minority Studies, 6, 31-62.
- Péti Márton - Mozga Gábor - Vara Bálint (2024): Tényező-e az Új Selyemút? - Az Új Selyemút gazdasági kezdeményezés néhány óvilági kis állam fejlesztési és biztonsági politikájának tükrében. In: Kósa Gábor (szerk.): Gazdaság, történelem és politika a Selyemút mentén. ELTE BTK Kínai Tanszék, Budapest, pp. 329-385. ISBN: 978-963-489-752-1.
- Mozga Gábor (2025): Intermarium: a geopolitical narrative of the Three Seas Initiative (3SI) [= Międzymorze: geopolityczna narracja inicjatywy Trójmorza (3SI)]. Świat Idei i Polityki / World of Ideas and Politics, 24(2), 83-95. DOI: 10.34767/SIIP.2025.02.06.
- Mozga Gábor (2025): Makroregionális manőverek egy klasszikus ütközőzónában: A Három Tenger Kezdeményezés geopolitikai alapjai és kilátásai. Földrajzi Közlemények, 149 (4), pp. 217-236. DOI: 10.32643/fk.149.4.1.